

УДК 32.1:338.43

Ільїна М.В.

кандидат соціологічних наук,
старший науковий співробітник відділу проблем
економіки земельних і лісових ресурсів,
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»

Шпиліова Ю.Б.

кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу проблем
економіки земельних і лісових ресурсів,
ДУ «Інститут економіки природокористування
та сталого розвитку НАН України»

РОЗВИТОК СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ АКТИВ-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДХОДУ

У статті визначено та обґрунтовано ключові поняття, що розкривають сутність використання актив-орієнтованого підходу до політики розвитку сільських територій: актив, пасив, капітал, ресурс. Територіальні активи (або активи території) визначено як сукупність економічних ресурсів (природних, трудових, фінансових, інтелектуальних, інформаційних) та можливостей їх використання в межах певної території. Ключовим для територіальних активів є їх здатність приносити дохід громаді, досягати визначеної мети та очікуваного ефекту. Розкрито концептуальні підходи до формування політики розвитку територіальної громади на основі актив-орієнтованого підходу. Визначено найбільш актуальні для розвитку громади активи, які нерозривно пов'язані між собою та за умов їх комплексного залучення здатні забезпечувати синергетичний ефект та опи-сано різні аспекти участі членів громади у її розвитку в залежності від визначених підходів.

Ключові слова: територіальна громада, актив, капітал, ресурс, актив-орієнтований підхід, децентралізація, сільський розвиток.

РАЗВИТИЕ СЕЛЬСКИХ ОБЩИН В УКРАИНЕ НА ОСНОВЕ АКТИВ-ОРИЕНТИРОВАННОГО ПОДХОДА

Ильина М.В., Шпилева Ю.Б.

В статье определены и обоснованы ключевые понятия, раскрывающие сущность использования актив-ориентированного подхода к политике развития сельских территорий: актив, пассив, капитал, ресурс. Территориальные активы (или активы территории) определены как совокупность экономических ресурсов (природных, трудовых, финансовых, интеллектуальных, информационных) и возможностей их использования в пределах определенной территории. Ключевым для территориальных активов является их способность приносить доход общине, достигать поставленной цели и ожидаемого эффекта. Раскрыты концептуальные подходы к формированию политики развития территориальной общины на основе актив-ориентированного подхода. Определены наиболее актуальные для развития общины активы, которые неразрывно связаны между собой и в условиях их комплексного привлечения способны обеспечивать синергетический эффект, а также описаны различные аспекты участия членов общины в ее развитии в зависимости от определенных подходов.

Ключевые слова: территориальная община, актив, капитал, ресурс, актив-ориентированный подход, децентрализация, сельское развитие.

DEVELOPMENT OF RURAL COMMUNITITES IN UKRAINE BASED ON ACTIVE-ORIENTED APPROACH

Iina M., Shpyliova Y.

In the article key concepts discovering how to apply the assets-oriented approach to rural development policy are described and proved. The related terms like an asset, a liability, a capital, and a resource are represented. Territorial assets (also known as assets of a territory) are defined as a set of economic resources (natural, labor, financial, intellectual, informational) and opportunities for their use within a certain territory. Key point concerning territorial assets is their ability to generate revenue for a community, achieve some goals and get an expected result. Conceptual approaches to elaboration of the territorial communities' development policy based on the assets-oriented approach are discovered. Most important for the development of a community assets are identified, and proved that the assets are tightly linked with each other and are able to provide a synergistic effect if they are mutually integrated. Various aspects of participation of a community's members in its development are described grounding on the represented approaches.

Keywords: territorial community, asset, capital, resource, assets-oriented approach, decentralization, rural development.

Постановка проблеми. Історії розвитку спроможних територіальних громад в Україні демонструють, що орієнтація громадян на власні сили у поєднанні з ефективним управлінням, залученням природних, людських ресурсів та інвестиційною привабливістю є шляхом до соціального успіху та економічного добробуту. Аналізуючи методологічні підходи до розвитку сільських громад на основі актив-орієнтованого підходу, слід зауважити, що будь-яка, навіть найбідніша, найбільш віддалена та соціально неблагополучна громада наділена певним ресурсом. Це можуть бути земля, ліси та озера; підприємства, дороги, капітальні будівлі; освічена й мобільна молодь з активною громадянською позицією; культурно-історична (матеріальна і духовна) спадщина тощо. Наявність цих ресурсів не завжди означає процвітання громади. Відкритим питанням є можливість, спроможність та бажання громади залучати, використовувати, зберігати й відтворювати ці активи. Брак методологічних підходів до оцінки шляхів розвитку сільських громад на основі використання активів актуалізує завдання з їх розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Концептуальні основи розвитку сільських територій досліджують у своїх роботах відомі українських вчені, зокрема О.М. Бородіна, М.К. Орлатий, І.В. Прокопа, В.В. Юрчишина. Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних підходів до забезпечення сталого розвитку сільських територій здійснили фахівці ДУ «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України». Однак недостатньо опрацьованими залишаються теоретичне обґрунтування специфіки і механізмів поєднання структурних елементів сільських територій у цілісні просторові системи та методологічні підходи до оцінки напрямів розвитку територій в умовах децентралізації влади із залученням активів громад.

Мета статті. Метою статті є визначення та обґрунтування методологічного підходу до розвитку сільських територій на основі активів громад в умовах децентралізації влади в Україні.

Виклад основного матеріалу. Існує два базових підходи до розвитку територіальних громад, що можуть бути покладені в основу відповідної державної політики. Традиційний підхід полягає у плануванні розвитку громади на основі кола визначених питань, проблем і потреб (англ. – needs-based community development). Але зосередження уваги на проблемах призводить до концентрації зусиль лише на їх вирішенні – замість перспективного планування та стимулювання економічного зростання. Альтернативний підхід полягає в розвитку територіальної громади на основі належних

їх активів (англ. – asset-based community development). Головна ідея полягає тут у переорієнтації уваги на сильні сторони громади з метою збільшення її потенціалу, пошуку, використання, відтворення та зміцнення її раніше не залучених активів (табл. 1).

Для більш ґрунтовного аналізу актив-орієнтованого підходу до політики розвитку сільських територій у цьому дослідженні далі викладено ключові поняття: активи, пасиви, капітал, ресурси, а також активи території.

У вітчизняних та зарубіжних теоріях фінансового менеджменту існують різноманітні підходи щодо визначення поняття «актив». Від початку активи (та пасиви) пов'язували з бухгалтерським обліком. Найчастіше під активами розуміють ресурси, контрольовані в результаті минулих подій, використання яких очікувано призведе до економічних вигод у майбутньому. На рівні підприємства активами є все, чим воно володіє (готівка, дебіторська заборгованість, обладнання, майно).

У цьому контексті існує три види активів:

- оборотні активи: готівка, кошти, запаси, які можуть бути досить швидко трансформованими в готівку (як правило, протягом року);

- основні засоби, що мають довгий термін служби та використовуються для виробництва товарів і послуг (будівлі, споруди, земля, обладнання);

- інші активи (у тому числі нематеріальні): патенти, торгові знаки, капіталовкладення в інші компанії, довготермінові цінні папери, ділова репутація тощо.

В бухгалтерському обліку важливими ознаками активу є можливість його достовірної оцінки та обґрунтованість очікувань щодо отримання в результаті його використання економічних вигод у майбутньому. Згідно з цим визначенням активи розглядаються не стільки як матеріальні цінності, скільки через їх вартісне вираження. Подібним чином активи визначають й інші автори [1, с. 179], а також зарубіжні вчені (Д. Шим, Д. Сігел, Д. Ван Хорн, Д. Вахович, Є. Брігхем) [2, с. 34; 3, с. 402; 4, с. 318]. На думку В. Савчук активи будь-якого господарюючого суб'єкта – це ресурси, які повинні принести йому вигоди в майбутньому, і при цьому належати йому (а не бути, наприклад, орендованими чи перебувати в стадії придбання) [5, с. 11]. Р. Брейлі та С. Майєрс виокремлюють поточні активи (які в найближчому майбутньому можна перетворити на гроші), короткострокові, оборотні, необоротні активи та ін. [6]. При цьому оборотні активи – це ті, в які здійснено інвестицію капіталу, а необоротні – які потребують таких інвестицій.

Всі ці визначення акцентують увагу на ролі активів у отриманні максимального прибутку. Натомість поза увагою залишаються такі важливі для класичної економічної

Таблиця 1. Концептуальні підходи до формування політики розвитку територіальної громади

Фокус	Проблем-орієнтований підхід	Актив-орієнтований підхід
Мета	вирішення проблеми	оптимальне використання максимальної кількості ресурсів
Орієнтація	на потреби громади	на сильні сторони та можливості громади
Ретроспективи і перспективи для політики майбутнього	врахування минулих та сучасних проблем	врахування минулого позитивного досвіду
Фінанси	витрати на ліквідацію проблем	перетворення у додатковий капітал
Рушійна сила змін	бар'єри	вміння, навички, ресурси
Соціальні зв'язки	слабкі	мають ключове значення
Цінності	відсутність проблем	постійний, поступальний, висхідний рух

Джерело: розроблено авторами

теорії поняття, як власність на засоби і предмети праці, походження активів, право управління ними тощо.

Р. Кіосакі пропонує досить просте розмежування активів та пасивів за напрямом грошового потоку: актив – це власність, яка приносить дохід, а пасив – що його віднімає. До активів автор відносить майно, здане в оренду, акції, депозити, роялті; до пасивів – орендоване майно та всі види кредитів і заборгованостей. Е. де Сото також пов’язує активи з капіталом, стверджуючи, що останній виникає завдяки його відображенню в записях про право власності, про заставу, в контрактах і інших документах, де фіксуються соціальні та економічні характеристики активу. Інформація щодо активів сама по собі надає руху ринковій економіці. Приватна власність на активи робить людей економічно більш відповідальними, а самі активи – ліквідними. По відношенню до активів приватна власність дозволяє прогнозувати майбутні економічні вигоди, накопичувати відповідну інформацію, бути відповідальними власниками, налагоджувати соціальні зв’язки, формалізувати угоди [7].

Таким чином, на основі проаналізованих джерел активи можна визначити як:

- ресурси, що в майбутньому можуть принести економічні або інші вигоди;
- потенціал території, який може бути використаний для отримання прибутку;
- можливості (інституційні, правові, соціальні, культурні), які можуть перетворитися на потенціал або ресурс.

Зміст і суть активу полягає в його здатності прямим або непрямым чином генерувати грошові потоки та приносити власнику дохід і прибуток в тій чи іншій формі. Для цього необхідне якомога повніше включення активу до господарського обороту, що вимагає точної, цілісної та актуальної оцінки активу і визначення характеру його взаємодії з іншими активами. Сутнісними характеристиками поняття «актив» є його певна спрямованість (яку визначає специфіка викорис-

тання, основний залучений ресурс або фактор), можливість якісного та кількісного вимірювання, здатність генерувати додану вартість, а також певне інституційне забезпечення. Ключовою відмінністю між активом і капіталом є відношення між контролем та правом власності: у першому випадку більш важливою характеристикою є можливість суб’єкта здійснювати контроль, у другому – мати право власності.

Практично та з огляду на потребу фінансово-економічного вираження активів останні можна визначити як інституційно та економічно зумовлену можливість отримання прибутку, інших вигод від економічної діяльності, здійснюваної господарюючим суб’єктом (підприємством, громадою, неприбутковою організацією чи їх об’єднаннями) на певній території та згідно з вимогами чинного законодавства. Економічні умови використання активів – це наявність ресурсів, завдяки яким можна отримати економічні вигоди, джерела надходжень (поточні та потенційні); інституційні умови – це доступ до цих ресурсів та право їх використання.

З огляду на специфіку досліджуваних просторових економічних систем актив сільської території можна визначити як сукупність економічних ресурсів (природних, трудових, фінансових, інтелектуальних, інформаційних) та можливостей їх використання в межах певної території. Ключовим для територіальних активів є їх здатність приносити дохід громаді, досягати визначеної мети та очікуваного ефекту. Таким чином територіальні активи складають основу економічного потенціалу території (рис. 1).

Активи класифікують за складом, розміщенням та функціональною участю в економічній діяльності. Поділ активів на інфраструктурні, соціальні та природні можна доповнити поділом на людські, соціальні, екосистемні, ландшафтні та інші.

Для розвитку територіальних громад на основі використання активів використовують низку практичних під-

Рис. 1. Піраміда активів сільських територій за видами

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 2. Альтернативні напрями участі членів громади у її розвитку

Аспект \ Підхід	На основі потреб громади (проблемно-орієнтований)	Партисипаторний (співучасті громади)	Збалансований	Орієнтований на дотримання прав членів громади	На основі активів громади (актив-орієнтований)
Орієнтація на сили:	зовнішні		внутрішні / зовнішні		внутрішні
Оцінка:	потреб, проблем, недоліків	активів і сильних сторін	політики та практики дотримання прав людини		активів і сильних сторін
Характер зв'язку між інститутами та громадою:	спільнота як пасивний одержувач допомоги	спільнота як співрозробник програм допомоги		інституції спрямовують діяльність на посилення та захист прав членів громади	громадяни як співрозробники програм допомоги та співвиконавці
Ухвалення рішень:	зовнішніми експертами	на основі місцевого досвіду розробки програм та проєктів	на основі місцевого досвіду та специфіки території	в першу чергу громадянами	громадянами, залежно від внутрішніх потреб території
Розбудова інфраструктури:	зовні, професіоналами та зовнішніми інституціями	професіоналами та зовнішніми інституціями	як реакція на економічну кризу та зростання бідності	громадянами та інституціями	громадянами та їх асоціаціями
Формування соціального капіталу:	стратегія відсутня	на основі зв'язку між неурядовими організаціями і громадою		на основі зв'язку між інституціями та громадянами	на основі забезпечення різноманітних соціальних зв'язків

Джерело: розроблено авторами

ходів. Зокрема, методологія сталого розвитку громад на основі їх сильних і потенційних можливостей, розроблена Д. Макнайтом та Д. Кретцманом передбачає оцінку ресурсів громади, навичок та досвіду її членів, принципи і методи організації громади навколо актуальних для неї питань, планування заходів для їх розв'язання, реалізацію, моніторинг та оцінку [8, с. 14]. Перевагою запропонованого методу є його орієнтація на використання власних ресурсів громади та її членів, а також використання значної кількості інструментів для оцінки й мобілізації спільнот [9]. Останнє включає такі кроки: інвентаризацію наявних та прихованих ресурсів і потенціалу; систематизацію інформації про навички, вміння та досвід членів громади; оцінку їх підприємницького досвіду та хисту; аналіз напрямів використання визначених навичок на благо громади. Слід також підкреслити важливість оцінки місцевих знань, культури, ресурсів, навичок та актуальних процесів, що стосуються громади, для управління її розвитком. Узгальнено різні аспекти участі членів громади в її розвитку залежно від визначених підходів відображено у таблиці 2.

Запропонований вище підхід, попри його актуальність та практичне значення, слід доповнити ґрунтовним аналізом ресурсної складової території та визначити можливості узгодження всієї сукупності активів – насамперед людських з ресурсними. Йдеться про те, що наявність різноманітних та значних за обсягом природних ресурсів на території громади саме по собі не є запорукою її добробуту, якщо там немає належного людського капіталу. Крім того, для подальшого розвитку громади вкрай актуальним є визначення перспективних напрямів використання активів з урахуванням прогнозів політичної, економічної, демографічної ситуації та ринкової кон'юнктури.

Відповідно, методичний підхід до розробки програми сталого розвитку територіальної громади на основі її активів включатиме наступні етапи:

- визначення природно-ресурсного забезпечення території: природних ресурсів, їх стану, режиму використання;

- аналіз інфраструктурного забезпечення території: будівлі, дороги тощо;

- формування переліку промислових підприємств, що функціонують на території громади;

- аналіз видів економічної діяльності, здійснюваної в межах території громади: основних, другорядних та допоміжних;

- формування переліку громадських організацій, професійних асоціацій, благодійних фондів, державних дорадчих служб, міжнародних організацій технічної допомоги та визначення напрямів співпраці громади з ними;

- інвентаризація та визначення індивідуальних навичок, вмінь, досвіду та зв'язків членів громади;

- опис історичної та культурної спадщини громади, визначення її потенціалу та належності до активів;

- розробка «карти активів», що включатиме їх перелік, розташування, обсяг та зв'язки з іншими активами;

- визначення сильних сторін громади (не активів чи ресурсів, а саме сильних сторін, що визначають можливість громади до розвитку);

- визначення пріоритетних напрямів розвитку громади з урахуванням наявних активів;

- формування програми розвитку територіальної громади.

Висновки. Таким чином, розвиток територіальної громади як процес складається з основних етапів, замкнених у цикл: розвитку капіталів з метою підвищення спроможності громади, організації, мобілізації її членів і визначення кола зацікавлених сторін, формування спільної стратегії, визначення активів та створення їх «карти», планування (розроблення плану розвитку громади), реалізації й оцінювання результатів програм, проєктів, заходів. В умовах сільських територіальних утворень актив-орієнтований підхід набуває особливого значення з огляду на значні природні ресурси, якими володітимуть громади по завершенню реформи децентралізації влади, а також необхідність мобілізації сільського населення для підвищення ефективності місцевої економіки.

1. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: [підруч.]. К. : КНЕУ, 2006. 535 с.
2. Данилюк М.О. Фінансовий менеджмент : [навч. посіб.]. К. : Центр навчальної літератури, 2005. 204 с.
3. Дж. Ван Хорн. Основы финансового менеджмента. М. : Вильямс, 2008. 1232 с.
4. Бригхем Е.Ф. Финансовый менеджмент: в 2-х т. СПб : Экономическая школа, 2005. 530 с.
5. Савчук В.П. Управление финансами предприятия. М. : БИНОМ, Лаборатория знаний, 2003. 480 с.
6. Шелудько В.М. Фінансовий менеджмент: [навч. посіб.]. К. : Знання-Прес, 2002. 535 с.
7. Сото Е. Загадка капіталу. Чому капіталізм перемагає лише на Заході і ніде більше; [пер. з англ. Миколи Климчика]. Київ : Наш формат, 2017. 332 с.
8. Kretzmann J. Building Communities From the Inside Out: A Path Toward Finding and Mobilizing a Community's Assets / John Kretzmann, John McKnight. – 3rd ed. Chicago, IL : ACTA Publications, 1993. 376 p.
9. Mathie A. Asset-based and citizen-led development: Using a diffracted power lens to analyze the possibilities and challenges / Alison Mathie, Jenny Cameron, Katherine Gibson // Progress in Development Studies. 2017. No. 1. P. 54–66.

E-mail: Maria_ilina@bigmir.net

E-mail: Shpuleva_y@ukr.net

УДК 658.8-027.3

Ільченко Т.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу,

Дніпровський державний аграрно-економічний університет

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗРОБКИ ЕФЕКТИВНОЇ ПРОГРАМИ СТИМУЛЮВАННЯ ЗБУТУ ПРОМИСЛОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

У статті розглянуто особливості та алгоритм розробки програми стимулювання збуту промислової продукції, висвітлено основні напрямки підвищення її ефективності. Розглянуто теоретичні аспекти системи стимулювання збуту промислової продукції та розробки її ефективної програми. Визначено, що основними завданнями ефективного стимулювання збуту є: забезпечення швидкого зростання обсягів збуту продукції підприємства; заохочення споживачів спробувати товар чи здійснити повторні закупки; заохочення системи посередницьких торговельних організацій та працівників власного збутового апарату інтенсифікувати зусилля з реалізації продукції підприємства. Запропоновано ряд етапів, які забезпечуватимуть підвищення ефективності програми стимулювання збуту промислової продукції та в цілому формуватимуть маркетингову політику підприємства та досліджені різні інструменти стимулювання просування продукції з урахуванням специфіки промислового ринку.

Ключові слова: промислове підприємство, програма стимулювання збуту, засоби стимулювання збуту, реклама, план маркетингу.

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ РАЗРАБОТКИ ЭФФЕКТИВНОЙ ПРОГРАММЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ ПРОДАЖИ ПРОМЫШЛЕННОЙ ПРОДУКЦИИ

Ільченко Т.В.

В статье рассмотрены особенности и алгоритм разработки программы стимулирования сбыта промышленной продукции, освещены основные направления повышения ее эффективности. Рассмотрены теоретические аспекты системы стимулирования сбыта промышленной продукции и разработки ее эффективной программы. Определено, что основными задачами эффективного стимулирования сбыта являются: обеспечение быстрого роста объемов сбыта продукции предприятия; стимулирование потребителей попробовать товар или осуществить повторные закупки; поощрение системы посреднических торговых организаций и работников своего сбытового аппарата к интенсификации усилий по реализации продукции предприятия. Предложены ряд этапов, которые будут обеспечивать рост эффективности программы по стимулированию сбыта промышленной продукции и в целом будут формировать маркетинговую политику предприятия, а также исследованы разные инструменты продвижения продукции с учетом специфики промышленного рынка.

Ключевые слова: промышленное предприятие, программа стимулирования сбыта, средства стимулирования сбыта, реклама, план маркетинга.